

Емілія Швед,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романських мов та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-9477-7579>
м. Ужгород, Україна*

Тарас Дацьо,

*старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-6974-9544>
м. Ужгород, Україна*

Олександра Яцків,

*старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0339-9208>
м. Ужгород, Україна*

**Структурні типи речень як синтаксичні засоби експресії
у промовах історичних осіб твору Т. Лівія «Історія»
(на матеріалі промов I-ї декади твору)**

**Structural sentence types as syntactic means of expression
in the speeches of historical figures in the work of T. Livius “History”
(on the material of the speeches of the 1st decade of the work)**

***Анотація.** Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересом до дослідження проблем риторики, що найтісніше переплетена з стилістикою, поетикою та логікою. Стилїстика бере свій початок у риторикї, джерела ж стилїстики слід шукати у класичній риторикї. Досягнення античної риторикї вивчалися та удосконалювалися протягом столїть. Цїнним матерїалом у цьому планї є твір відомого римського історїографа Тїта Лївія «Історїя». Промови історичних осіб, якї автор вводить у цю фундаментальну працю, є класичним зразком ораторського мистецтва. Ще античнї дослідники захоплювалися мовою Лївія, його риторичною майстернїстю. Знайомлячись з бїльшїстю праць, присвячених дослідженню цїєї проблеми, звертаємо увагу на те, що детально вивчалася лїнгвостилїстика промов інших декад твору, промови ж першїї декади залишилися поза увагою дослід-*

ників. Стаття присвячена вивченню лінгвостилістичної ролі структурних типів речень промов першої декади твору. Дослідження засвідчує, що функції синтаксичних ресурсів стилістики промов є дуже вагомими. В результаті аналізу виявлено, що помітна стилістична функція характерна для неповних, ситуативних, еліптичних речень, у них пропускається компонент, на якому автор прагне сконцентрувати увагу читача. Односкладних простих непоширених речень налічуємо одиниці, простих односкладних поширених – близько двадцяти. Останні в процесі аналізу розподілились на такі типи: безособові, номінативні, неозначено-особові та інфінітивні. Серед цих семантико-граматичних структур найбільше емоційно-експресивне забарвлення несуть неозначено-особові та інфінітивні структури. В узусі автора часті конструкції з пропущеним присудком, рідше – підметом. Серед типів неповних речень домінують контекстуальні; виявлені у процесі дослідження неповні та еліптичні конструкції надають промова динамізму та виразності, часто виконують характерологічну роль. Т. Лівій нерідко послуговується реченнями, ускладненими інфінітивними конструкціями. Система складних речень промов багата і своєрідна, паратактична складала четверту частину усіх складних речень. Засобами зв'язку них, як правило, виступають єднальні сполучники, рідше – протиставні. Образність та стилістична легкість є характерною рисою безсполучникових паратактичних побудов. Дослідження засвідчує, що квантитативно превалюють означальні та умовні речення, рідше в узусі автора речення допущу, мети та порівняльні. Характерною рисою паратактичних побудов є не тільки їх емоційно-експресивна роль, але й анафоричний повтор сполучників, введення підряд однотипних речень, паралелізм частин фрази та гомеотелевтон присудків. У результаті аналізу різних структурних типів речень були виявлені їх характерні емоційно-експресивні та естетико-аргументаційні функції, що служить вагомим фактором пізнання ідіостилію автора.

Ключові слова: риторика, лінгвостилістичні особливості, давній Рим, Тім Лівій, його твір «Історія» (промови твору), структурні типи речень, синтаксичні засоби експресії.

Summary. Modern linguistics is characterized by an increased interest in the study of rhetoric, which is most closely intertwined with stylistics, poetics and logics. Stylistics originates from rhetoric, the roots of stylistics are to be traced back to classical rhetoric. The achievements of ancient rhetoric have been studied and perfected over the centuries. In this regard, the work of the famous Roman historiographer Titus Livius "History" is a highly valuable document. The speeches of historical figures, which the author introduces in this fundamental work, are the classical example of oratorical art. Even the ancient researchers admired Livy's language and his rhetorical skill. While analyzing the majority of works dedicated to the study of this problem, we identify the fact that the linguistic stylistics of the speeches of the other decades of the work was studied in detail, whereas the speeches of the first decade remained without the attention of the researchers. The article is devoted to the study of the linguo-stylistic role of the structural sentence types of the speeches of the first decade of the work. The research proves that the functions of syntactic resources of the speech stylistics are of paramount significance. As a result of the analysis, it was found that a noticeable

stylistic function is typical of incomplete situational, elliptical sentences; they lack the component which the author is willing to focus the attention of his reader on. There are only a few simple unextended one member sentences, and about twenty simple extended one member sentences. In the process of analysis, the latter were divided into the following types: impersonal, nominative, indefinite-personal and infinitive. Among these semantic-grammatical structures, indefinite personal and infinitive ones are characterized by the splendid emotional and expressive colouring. The author quite frequently uses the constructions with an omitted predicate, less often – with the omitted subject. Among the types of incomplete sentences, contextual ones dominate. Incomplete and elliptical constructions spotted in the course of the research enhance the dynamism and expressiveness of the speeches and rather often perform a characterological role. T. Livius often uses sentences complicated by infinitive constructions. The system of complex sentences of the speeches is rich and original, parataxis comprises the fourth part of all complex sentences. As a rule, they are joined by connective conjunctions, less often – by opposing ones. Figurativeness and stylistic simplicity are the characteristic features of non-conjunctive paratactic constructions. The study shows that the indicative conditional sentences prevail quantitatively, whereas the author's use of predicate, objective and comparative sentences is less frequent. The characteristic feature of paratactic constructions is not only their emotional and expressive role, but also the anaphoric repetition of conjunctions, the subsequent introduction of the same type of sentences, the parallelism of parts of a phrase, and the homoeteleuton of predicates. As a result of the analysis of different structural types of sentences, their characteristic emotional-expressive and aesthetic-argumentative functions were revealed, which serve as a significant factor in the identification of the author's idiosyncrasy.

Key words: *rhetoric, linguistic stylistic features, ancient Rome, Titus Livius, his work "History" (speeches of the work), structural types of sentences, syntactic means of expression.*

Вступ. Досягнення античної риторики протягом століть практично освоювались різними науками: поетикою, логікою, стилістикою. Оскільки головним питанням стилістики, як і риторики, є проблема ефективного використання мови, симбіоз стилістики з риторикою є дуже тісним. Стилiстика, фактично, бере початок у риториці, джерела ж стилістики та сучасної лiнгвостилістики слід шукати в класичній риториці.

Перебуваючи у стані зародку у працях І. О. Бодуена де Куртене, О. О. Потебні, лiнгвостилістика оформилась як наука у працях Л. В. Щерби, В. В. Виноградова, Г. О. Винокура. Саме на початку ХХ століття формується методологія вивчення художньої мови як ідейно-естетичної єдності. На даний час, в умовах глибокого вивчення основ ораторського мистецтва, появою нових ідей та гіпотез, добрим підґрунтям стає детальне фактологічне вивчення відповідного текстового матеріалу античної епохи.

Цінним матеріалом у цьому плані є твір відомого римського історіографа Тіта Лівія “Ab urbe condita”, чи скорочено в українському перекладі «Історія», що наповнений численними промовами історичних осіб, які укладені автором з винятковою риторичною майстерністю.

У працях вітчизняних та зарубіжних дослідників неодноразово висловлювалася думка про те, що промови історичних осіб, які автор вводить у свій твір, є втіленням усіх кращих традицій античної риторики [1; 2; 5]. Саме у цих промовах чи не в найбільшій мірі виявився ораторський дар автора. Вони стали синтезом всього цінного, нагромадженого грецькою та римською риторичною наукою долівієвого періоду. Аналізом тексту Лівія дослідники займались протягом століть [2; 3; 4]. Більшість з них зосереджували увагу на вивченні лінгвостилістики усіх промов твору, за винятком першої декади. Лише окремі, вибіркові дані, що стосуються стилістики промов першої декади знаходимо у працях Е. Бурка [3].

Виходячи з цих міркувань, ми поставили за мету дослідити окремі аспекти мови і стилю промов першої декади «Історії», зокрема, специфіку використання автором різних структурних типів речень у промовах як засобу експресії. У науковій літературі відсутнє комплексне вивчення цієї проблеми.

Завдання дослідження полягає у фіксації пластів різних структурних типів речень, аналізі їх стилістичної спрямованості та виході на ключові поняття, що служать розкриттю задуму автора.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугують промови історичних осіб першої декади твору Т. Лівія “Ab urbe condita”, що у сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків [6; 7]. Під час дослідження використовувалася компонентна та контекстна методика лінгвістичного аналізу. В основу дослідження ліг описовий метод, що базувався на прийомах: класифікації та систематики, статистики та культурно-історичної інтерпретації. У дослідженні також застосовано зіставний та порівняльно-історичний методи.

Методологічна основа дослідження ґрунтується на синтезі методів, зокрема: методу диференційного, дистрибутивного аналізу, також застосовано когнітивні підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чимало синтаксичних категорій якнайтісніше пов'язані з лінгвостилістикою тексту. Синтаксична структура промов багата на найрізноманітніші конструкції. Серед структурних типів речень значно переважають складні.

Односкладних простих непоширених речень у промовах налічуємо одиниці, простих односкладних поширених близько двадцяти. Усі речення такої структури досліджуваних промов

за семантико-граматичним принципом поділились на: безособові, номінативні, неозначено-особові, інфінітивні. Стилістичні властивості такого типу речень ґрунтуються на невідповідності між синтаксичною структурою та їх семантичним навантаженням, як от: *Pudet deorum hominumgue* /III, 19, 7/, – Соромно перед богами та людьми. Серед усіх типів одночленних конструкцій найбільш стилістично навантажені безособові та номінативні речення. Як відомо, номінативні структури служать для опису подій, фактів, для них характерна перелічувальна інтонація: ... *colles, campique et Tiberis et adsueta oculis regio et hoc caelum* /V, 54, 3/ – пагорби і луки, і Тібр, і звична для очей місцевість і це небо.

Серед односкладних зустрічаємо і неозначено-особові речення: *De indignitate satis dictum est* /VI, 41, 4/ – Про негідність сказано достатньо. Стилістична сила такого типу речень у їх неозначеності, що ще більше підсилює необхідну думку. Експресивне навантаження припадає і на інфінітивні речення, наприклад: *Satis est aut diem aut mensem censurae adicere?* /IX, 34, 16/, – Досить додати до терміну, призначеному для цензури, день чи місяць? Структура такого типу прикладів передбачає тільки одну позицію головного члена, вся сила експресії односкладних речень у недоукомплектованості граматичного центру, саме тому вони якнайтісніше пов'язані з емоційною мовою.

У процесі дослідження простих двоскладних непоширених речень не виявлено, а двоскладних поширених удвічі більше, ніж односкладних, до прикладу: *Quem tandem ignavissimi hostium contempsero?* /III, 67, 4/, – Кого ж нарешті найбоязливіші з ворогів зневажають?

Adversae deinde res admonuerunt religionum /V, 51, 9/, – Нещастя нас змусило згодом пригадати про віру. Через двокомпонентність синтаксичного центру стилістична функція такого типу речень найчастіше слабо виражена: *Quid ego antiqua repetam?* /IX, 34, 14/, – Та чому я згадую про те, що було давно?

Дослідження показало, що експресії та увиразненості синтаксису промов найчастіше надають неповні речення, яким притаманна наявність лексично незаміщених синтаксичних позицій. В узусі Тіта Лівія найчастіше зустрічаємо речення із пропущеним присудком: *Nos consules, an vos, Quirites? (contempserent)* /III, 67, 4/, – Нас, консулів, чи вас, Квіритів?, (із контексту, чи мовної ситуації зрозуміло, що опущено присудок – зневажають). У таких випадках пропущено саме той компонент, на якому автор прагне найбільш сконцентрувати увагу /IV, 4, 11/; /X, 8, 11/.

Нерідко із стилістичною метою автор вдається до пропуску підмета: *Tam felix vobis corrupendis fuit* /III, 17, 2/, (Appius Herdonius) – Такий щасливий був, чинячи вам зло (Аппій Гердоній).

Нами виявлено чимало зразків речень, що стали неповними у результаті пропуску другорядних компонентів, найчастіше додатка: *Nec os acciperet datum, nec dentes conficerent (cibus)* /III, 32, 10/, – Щоб уста не приймали і зуби не жували (їжу); *Adversa evenisse spernentibus (dei)* /V, 51, 5/, – Нещастя виникають, коли ви зневажаєте (богів); /III, 68, 12/.

Серед типів неповних речень домінують контекстуальні. Пропущені у них компоненти, як правило, були згадані у попередньому реченні. Мета вживання таких конструкцій найчастіше експресивна, хоча безпосередньо пов'язана з намаганням уникнути структурно однотипних побудов: *Moleste antea ferebat miles se suo sumptu... Gaudet nunc fructui sibi rem publicam esse (miles)* /V, 4, 5–6/, – Важко раніше воїн ніс службу за свій рахунок... Радів, що тепер його підтримує країна (воїн).

Проведений аналіз дав змогу виявити одну із характерних конструкцій автора, – прості ситуативні неповні речення. Суть її полягає у тому, що після цілого ряду патетичних, полемічних речень автор увінчує кульмінацію короткою, уривчастою фразою, обриваючи свої обширні роздуми коротким реченням. У процесі аналізу було виявлено дванадцять таких конструкцій, найчастіше вони такі: *Quid?* – Що ж з цього?; *Quid postea?* – Що ж у решті-решт? *Quid tandem?* – Що ж нарешті? Очевидно, Лівій вводить такого типу конструкції з наміром дати слухачам час, передишку, можливість добре зважити почуте та осмислити все. Такі речення можемо віднести до ситуативних, оскільки вони у кожному окремому випадку набувають іншого змісту, у них мовна ситуація, підказана обставинами, ліквідує пропуск.

Як відомо, сферою панування неповних речень є діалог, що викликає в першу чергу комунікативною взаємоспрямованістю мови. Характерним для автора «Історії» є «пропуск вступу» до діалогу. Прикладом може слугувати наступний уривок; – Марк Манлій Капітолійський, звертаючись до патриціїв каже: *At enim quid ita solus, ego civium curam ago?* /VI, 15, 11/, – Та ви (запитаєте), чому я один так турбуюся про громадян? Перед цим реченням іде зовсім інша думка, однак читач інтуїтивно відчуває, що у ньому пропущено *quaeribitis* (ви запитаєте). Такі еліптичні речення у промовах не потребують для повного відтворення структури ні контексту, ні ситуації, пропущений компонент відтворюється на основі цього ж речення, у якому він вжитий. Еліптичні конструкції надають промовам динамізму, виразності. Найчастіше такого типу періоди надають експресивності та естетики мові, а у кінцевому результаті служать вагомим фактором аргументації. Відомий дослідник специфіки синтаксису Т. Лівія Л. Кюнаст зазначає, що для автора «Історії» характерне елідування

дієслів, що виражають процес мовлення [4, с. 280]. Ось найхарактерніші зразки для ілюстрації цього твердження:

Quid de ancilibus vestris, Mars Gradive, tuque Quirine pater? (loquar) /V, 52, 7/, – А що про щити ваші, Марсе Градиве, і ти, Квірине батьку? (сказати);

Quid haec tandem Urbis nostrae clades nova? (dicere) /V, 51, 7/, – А що мені про теперішню поразку нашого міста? (сказати). У таких конструкціях пропущені компоненти стають імпліцитними у контексті власного речення.

Проведене дослідження ілюструє, що Лівію притаманне елідування допоміжного дієслова «esse»:

Cum sua amiserint, agrum nostrum invasuros (esse) /V, 5, 3/, – Втративши своє, нападають на наші землі;

Negent se manibus temperaturos violatusque (esse) /IV, 3, 6/, – Заперечують грабегі та насилля, вчинені їх руками. У цих випадках еліпсис несе стилістичне навантаження, робить думку лаконічною, завершеною, його роль спрямована на мовну економію. Ці фактори у свою чергу створюють динамізм і підкреслену ритмомелодику, що веде до експресивного ефекту. Німецький дослідник лінгвістическі Лівія В. Вакернагель, розмірковуючи над еліптичними конструкціями автора, зазначає: «Людина шукає найкоротші шляхи, щоб передати найважливіше [8, с. 543]. В. Вакернагель ілюструє це твердження зразком з твору:

Ex peregrinone patricius (fiat) /IV, 3, 15/, – Це означає, що чужинець може патрицієм (стати). Такого типу пропуски він називає еліпсисом «*Deutlichkeit*», тобто «виразності» [8, с. 543].

Найчастіше такого роду еліпсис містить замасковану психологічну характеристику оратора, – передає його внутрішній емоційний стан: стурбованість, радість. Ось як за допомогою цієї стилістичної фігури Лівій передає схвильованість консула Публія Валерія за долю Риму:

Tantum hostium in arce, supra forum curiamque ... (sunt) /III, 17, 4/, – Стільки ворогів у замку, на форумі та в курії ... (знаходиться). Тут еліпсис несе характерологічне навантаження.

Обуреність Гая Канулея незаконними вчинками патриціїв щодо плебеїв передається еліпсисом іменника (*numerus* – число) /IV, 4, 7/, чи, до прикладу, у промову Аппія Клавдія автор вводить цю фігуру пропуску із стилістичних міркувань, – оратор прямо не вказує на об'єкт судження, щоб викликати більшу ненависть плебеїв до ворога та проілюструвати свою неприязнь до неприятеля: *Cum his molliter et per dilationes bellum geri orretet? (hominibus) /V, 5, 1/,* – Невже з цими слід вести війну повільно та без завзяття? (людьми). Такого роду майстерного використання еліпсису у промовах чимало, у більшості

з них він покликаний виконати ще одну дуже важливу функцію, – додатково виділити рему.

В узусі Лівія часті речення, ускладнені інфінітивними конструкціями. Як правило це – зворот *Accusativus cum Infinitivo*. У промовах трапляються зразки речень, де при дієслові *dico* – автор вживає підрядні речення з *quod* «що», замість класичної конструкції *Accusativus cum Infinitivo*. Синтаксис досліджуваних промов своєрідний: нерідко у одному і тому ж реченні спостерігаємо граматичну неузгодженість його компонентів (анаколуф), – в одній частині фрази –узгоджений дієприкметник, у другій – *Ablativus absolutus*. Для Т. Лівія характерні партиципціальні конструкції.

Система складних речень промов багата і своєрідна, більшість з яких виступають у ролі засобів експресії.

Складносурядні речення, що являють собою поєднання синтаксично рівноправних чи паратаксис, складають четверту частину всіх складних. У результаті дослідження легко виділився улюблений автором тип сполучникових складносурядних речень. Наведемо декілька типових зразків:

Non illi vestram ignaviam contempere, nec suae virtuti confisi sunt /VI, 67, 5/, – Не вашу боязкість вони зневажають і не на свої сили надіються;

A quibus semper non vestra virtute innocentiaque, sed auxilio alieno tuti sitis /III, 68, 5/, – Від них ви завжди будете захищені не вашою хоробрістю та невинністю, а з допомогою чужинців.

Засобом поєднання у таких конструкціях, як правило, служать єднальні чи протиставні сполучники. Перші надають висловам переконливості, плавності звучання, протиставні ж виділяють найважливіше, концентрують увагу у напрямку, потрібному оратору. Нерідко автор поєднує із стилістичною метою у одному періоді ці два типи сполучників, до прикладу: *Vocis verborumque quantum voletis ingerent, et criminum in principes et legum aliarum super alias, sed ex illis contionibus numquam vestrum quisquam re fortuna auctior rediit* /III, 68, 4/, – Вони наговорять вам слів та промов скільки хочете, винайдуть чимало звинувачень проти знатних осіб, нагромадять закони одні на інші, скличуть зібрання, але із цих зібрань жоден з вас не повертався багатшим. У такий спосіб Тіт Квінкцій Капітолійський переконує плебеїв, щоб не довіряли народним трибунам, – у вищенаведеному зразку повтор єднальних сполучників сприяє монотонності, «байдужості» мови оратора, та раптово перелік перериває протиставний сполучник, – все це спрямоване на певний стилістичний ефект. Як бачимо, з метою переконання Лівій застосовує полісиндетон. Нерідко ефективним засобом аргументації

служить дихотомічний полісиндетон: *Dictatoris nec imperium, nec nomen fuerat* /IV, 4, 3/, – Що ж стосується диктатора, то не лише не було його влади, але і не було самого цього слова. Образність, стилістична легкість характерна для безсполучникових паратактичних конструкцій: *Adversus nos Aventinum capitur, adversus nos Sacer occupatur mons* /III, 67, 11/, – Проти нас ви займаєте Авентин, проти нас священну гору. Такого типу речення у досліджуваних промовах, як правило, супроводжуються повторами та симетричністю колонів, безсполучниковість у таких випадках теж стає стилістичним засобом. Спостерігаючи над особливостями синтаксису Лівія, подібного висновку доходить Л. Кюнаст: «У Лівія часто вживається асиндетон при дієприкметниках, останній компонент найчастіше приєднується з допомогою сполучників *et* чи – *que*; зустрічаємо асиндетон імперативів: *ite dicite*» [4, с. 284].

Гіпотактичні конструкції промов значно превалюють над паратактичними. У процесі аналізу було відібрано 260 гіпотактичних конструкцій. У промовах першої декади особливо багато складнопідрядних речень з підрядними відносними чи означальними. Зумовлене це тим, що вони дають характеристику предметів чи осіб, виділяють їх особливості. В більшості з них часи вжиті у *Indicativus* /V, 5, 2/, хоч інколи автор застосовує у них і *Coniunctivus*. Як правило, це відносні речення з відтінком припущення чи відносно допустові:

Plus hercule aliquanto, qui vere rem aestimare velit /III, 19, 6/, – Клянусь Гераклом, набагато більше, якщо справедливо оцінювати стан речей, чи у зразках /V, 3, 4/ або /V, 5, 9/. Відтінок допустовості цих речень служить засобом підкреслення безапеляційності; правдивості мови оратора. Часто у стилістичну канву промов автор вводить відносно-наслідкові періоди: *Sed quae tandem ista merces est, qua vos semper tribunos plebis habeamus* /VI, 40, 9/, – Та що це за нагорода, ціною якої, ми можемо завжди мати вас у ролі народних трибунів. В одних випадках ці речення виконують уточнюючу функцію, у інших – виконують емоційно-експресивне іронічне навантаження /VI, 15, 5/. Значно рідше в узусі автора відносно-причинові речення: *Quanto opere vos, Quirites contempserent patres, quam indignos ducerent, qui una secum urbe intra eadem moenia viveretis* /IV, 3, 2/, – Як сильно вас, квірити, зневажають патриції, якими негідними вважають тих, які поряд з ними, у одному місці, у тих же стінах проживають.

Переважна кількість підрядних умовних речень досліджуваних промов розташована у препозиції до головного. Відмітним є те, що це майже завжди пов'язане із стилістичною метою, часом підрядні умовні, виступаючи у ролі засобу експресії, розміщуються

у інтерпозиції /III, 19, 9/. Поданий нижче приклад є зразком типової умовної конструкції: *Si vos Urbis, Quirites, si vestri nulla cura tangit, at vos veremini deos vestros ab hostibus captos* /III, 17, 3/, – Якщо ви, квірити, зовсім не турбуєтесь ні про місто, ні про себе, то шануйте ваших богів, що у полоні у ворога. Препозиція у поєднанні з анафоричним повтором сполучника та паралелізм частин фрази – типовий спосіб експресивного використання автором підрядних умовних речень. Засобами оформлення підрядного зв'язку у цих реченнях найчастіше виступають сполучники *si* і *nisi* /V, 54, 1/.

Підрядні додаткові речення вводяться автором, як правило, після *verba timendi* /VI, 40, 19/. Типовим зразком може служити така конструкція: *Ne adfinitatibus, ne propinquitatibus inmiscemur, cavent, ne societur sanquis?* /IV, 4, 6/, – Остерігаються, щоб ми з ними не зблизились, не поріднились, не змішалась кров? У вищенаведеному зразку у ролі засобів аргументацій виступають і повтор сполучника *ne*, і паралелізм, і симетричність колонів і інтерпозиція головного речення.

Підрядні речення причини найчастіше вводяться сполучниками *quia* та *quod*. У препозиції такі речення Лівій вживає найчастіше із стилістичною метою: *Quia in Concordia ordinum nullos se usquam esse vident, ... turbarum ac seditionum duces esse volunt* /III, 68, 11/, – Оскільки усвідомлюють свою повну ничтожність при згоді, намагаються бути вождями заколотів та повстань. Більшість причинових речень у промовах знаходяться у постпозиції до головного речення.

Серед підрядних наслідкових виділилась група означально-наслідкових, виразником корелятивного зв'язку у яких виступає займенник *is* /III, 67, 2/, чи, до прикладу: *Adeone effeminate corpora, adeo molles animos, ut hiemem unam durare in castris non possint?* /V, 6, 4/, – Настільки розніжені тіла, настільки слабкий дух, що не у змозі одну зиму перезимувати у військовому таборі? У наведеному прикладі експресивна функція наслідкового, а точніше обставинного речення способу дії очевидна. Нерідко у ролі корелятивних слів виступають такі пари: *tanta – ut; tam – ut* і т. п. *At hercule apud hostis tanta modestia est, ut non obsidionis taedio...* /V, 6, 12/, – А у ворогів, клянусь Гераклом, така велика витримка, що їм не важко переносити труднощі облоги.

Що стосується підрядних речень часу, то у досліджуваних промовах кількісно переважають *cum historicum*. Це, очевидно, пов'язане з тим, що у промовах часто подається розповідь про минулі події; у яскраво вираженій показовій функції ці речення виступають в основному у препозиції:

Cum hostes supra caput sint, discedi ab armis placet? /III, 17, 2/, – Коли ворог у нас над головою, ви маєте намір залишити зброю?

Cum hostes in arce, in Capitolio essent, exulum et servorum dux ... in cella Jovis ... habitaret /III, 19, 7/, – Коли вороги у замку, у Капітолії, вождь вигнанців та рабів проживає у храмі Юпітера. Препозиція усіх підрядних конструкцій акцентує найважливішу думку промови та концентрує увагу слухачів на головному тезисі виступу.

Хоч гіпотактичних конструкцій з підрядними допустовими порівняно менше, проте майже усім їм властива чітка експресивна функція, як от: *Consules facere vestrarum partium; etsi patribus videbamus iniquum* /III, 67, 9/, – Ви забажали вибрати консулами людей вашої партії, хоча ми бачили, що з точки зору патриціїв це несправедливо. Тут мовець Тіт Квінкцій Капітолійський намагається бути об'єктивним, справедливим, однак це допустове речення видає його небайдужість та заклопотаність долею патриціїв. Сполучниками у цих реченнях, як правило, виступають: *etsi, quamquam*, рідше *etiamsi* та ін.

Дослідження засвідчило, що підрядні речення мети найчастіше вводяться сполучником *ut*, рідше – *uti*: *Vobis dent mentem oportet, ut prohibeatis, sicut mihi dederunt armato togatoque, ut vos a barbaris hostibus defenderem* /VI, 18, 9/, – Хотять переконати вас, щоб ви перешкождали, подібно до того, як мене озброєного та одягненого у тогу переконують, щоб я охороняв вас від диких ворогів. Як засвідчує цей типовий зразок таких конструкцій, спосіб поєднання у них характеризується парним вживанням сполучника та повторюваністю.

Проведений аналіз виявив значну стилістичну роль порівняльних речень. Саме у них у результаті порівняння Лівій дає пряму характеристику реалії чи явища: *Quot enim clientes circa singulos fuistis patronos, tot nunc adversus unum hostem eritis* /VI, 18, 6/, – Бо скільки клієнтів у одного патрона було, стільки тепер у нього ворогів.

Ієрархічна картина досліджуваних гіпотактичних конструкцій промов може бути проілюстрована за допомогою наступної таблиці:

№ п/п	Гіпотактичні структури	Процентний склад підрядних речень
1.	Умовні	33,26%
2.	Відносні (означальні)	26,11%
3.	Додаткові	10,82%
4.	Причини	7,83%
5.	Часу	7,08%
6.	Мети	5,22%
7.	Наслідкові	4,47%
8.	Допусту	3,35%
9.	Порівняльні	1,86%
ВСЬОГО: 260 речень		100%

Таким чином, хоч складні речення і не прийнято вважати вдячним стилістичним засобом, дослідження засвідчило, що Тіт Лівій дуже вдало застосовує більшість з них у виражально-експресивній функції. Характерною рисою стилю гіпотактичних конструкцій промов є анафоричний повтор сполучників, введення підряд декількох однотипних речень, паралелізм частин періоду та співзвучність закінчень присудка. Найчастіше автор послуговується відносними та умовними підрядними конструкціями, найрідше – допусту, мети та порівняльними.

Висновки з дослідження. Отже, дослідження структурних типів речень, їх емоційно-експресивного забарвлення та відповідно аргументаційної ролі засвідчує, що помітна стилістична функція характерна в першу черг для неповних, ситуативних, еліптичних речень, у яких пропускається саме той компонент, на якому автор більш за все сконцентровує увагу. Односкладних простих непоширених речень нараховуємо одиниці, простих односкладних поширених – близько двадцяти. В процесі аналізу виділились такі типи останніх: безособові, номінативні, неозначено-особові та інфінітивні. Серед цих семантико-граматичних груп найбільш яскраве емоційно-експресивне забарвлення притаманне неозначено-особовим та інфінітивним структурам. Експресії та виразності синтаксису промов надають неповні речення, в узусі Т. Лівія найчастіше зустрічаємо конструкції з пропущеним присудком, дещо рідше пропускається підмет, серед другорядних членів – найчастіше додаток. Серед типів неповних речень домінують контекстуальні. Виявлені в процесі дослідження неповні чи еліптичні конструкції, надають промова динамізму та виразності. Еліптичні структури найчастіше виступають у ролі засобу увиразнення та виконують чітку характерологічну функцію, містять замасковану психологічну характеристику оратора – передають його внутрішній емоційний стан: схвильованість чи радість. Синтаксис Лівія своєрідний: автор послуговується реченнями, ускладненими інфінітивними конструкціями. Непоодинокі випадки вживання автором при *dico* підрядних речень з *quod*, замість класичної конструкції *Accusativus cum Infinitivo*.

Система складних речень промов багата і своєрідна, паратаксистична складає четверту частину усіх складних речень. Засобами зв'язку найчастіше служать єднальні сполучники, що надає тексту плавності, переконливості, а протиставні виділяють характерне, концентрують увагу у напрямі, потрібному оратору. Образність та стилістична легкість властива безсполучниковим паратактичним конструкціям, вони, як правило, супроводжуються повторами та симетричністю колонів. Дослідження засвідчило, що квантитативно переважають

означальні та умовні речення, рідше в узусі автора – допусту, мети та порівняльні. Характерною рисою паратактичних побудов є не лише їх емоційно-експресивна роль, але й анафоричний повтор сполучників, введення підряд однотипних речень, паралелізм частин фрази та гомеотелевтон присудків.

Отже, структурні типи речень, виконуючи емоційно-експресивну та естетичну функції, служать у досліджуваних промовах важливим засобом аргументації, їх дослідження сприяє пізнанню ідеї твору та характерних рис ідіостилу автора.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bernhardt G. Grundriss der Römischen Literatur. Halle, 1850. S. 542–545.
2. Bruns J. Die Persönlichkeit in der Geschichtsschreibung der Alten. Kiel, 1897. 84 s.
3. Burck E. Wege zum Livius. Darmstadt, 1967. 544 s.
4. Kühnast L. Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax. Berlin, 1871. 402 s.
5. Stacey S. G. Die Entwicklung des Livianischen Stiles. Leipzig, 1896. 66 s.
6. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W. Weissenborn. M. Müller. lib. I–VI. Lipsiae, 1910. 396 s.
7. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W. Weissenborn. Bd. III. Buch. VI–X. Berlin, 1876. 220 s.
8. Wackernagel W. Poetik, Rhetorik und Stilistik. Halle, 1888. 597 s.